

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

А Розглядаються особливості та головні передумови формування педагогічної майстерності асистента вчителя в умовах інклюзивної освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта, педагогічна майстерність, гуманістична спрямованість, асистент учителя, діти з порушеннями психофізичного розвитку.

Актуальність проблеми. Гуманістична спрямованість діяльності сучасної школи визначає нові підходи до забезпечення якісної освіти дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Нині стає очевидним застосування освітніх технологій, які базуються на принципах урахування інтересів цієї категорії дітей, забезпечення їхньої ранньої діагностики та корекційної допомоги, починаючи з дошкільного віку.

В Україні навчання, виховання, реабілітацію дітей з порушеннями психофізичного розвитку забезпечує мережа спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів), навчально-реабілітаційних центрів. Поряд з цим, усе більшого поширення набуває інклюзивна освіта, вперше законодавчо урегульована розпорядженням Кабінету Міністрів України (КМУ) № 1482-р від 03. 12. 2009 «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». Завдання, визначені КМУ, охоплюють такі вектори: зміна законодавства у галузі освіти щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання; розроблення механізмів функціонування інклюзивних/спеціальних класів; архітектурна доступність навчальних споруд і приміщень; підготовка педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Шляхи запровадження інклюзивної освіти визначені у наказі Міністерства освіти і науки України від 01. 10. 2010 р. № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивної освіти», мета якої – визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами. Сам механізм упровадження інклюзивного навчання зазначено у Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженому постановою КМУ № 872 від 15. 08. 2011 р.

Педагоги, які працюють в умовах інклюзивного навчання, гостро потребують допомоги в організації навчально-виховного процесу, спрямованого на формування в дітей з особливими освітніми потребами національної самосвідомості, духовно-моральної культури, основних засад «Я – концепції», потреби в усвідомленому виборі професії. Адже тривалий час теорія і практика виховання цієї категорії дітей була зорієнтована винятково

на специфіку психофізичного порушення та їхню трудову адаптацію.

У зв'язку з цим постає проблема підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників для роботи в умовах інклюзивної освіти, оскільки для забезпечення якісного навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку вчителі мають опанувати нові способи організації навчально-виховного процесу та сучасні методики диференційованого й особистісно зорієнтованого викладання.

Важлива роль в освіті та соціалізації учнів з порушеннями психофізичного розвитку належить асистенту вчителя, на якого покладається широке коло завдань щодо реалізації інклюзивного навчання.

Мета статті охарактеризувати особливості формування педагогічної майстерності асистента вчителя в умовах інклюзивної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики організації освіти дітей з особливими освітніми потребами охоплюють такі аспекти: міжособистісне спілкування дітей з особливими освітніми потребами з іншими здоровими членами суспільства (Л. Борщевська, Е. Даніелс, Д. Зверева, О. Зотова, Ю. Івашина, Р. Кравченко, К. Стаффорд); інтеграція дітей і молоді з інвалідністю, особливості корекційно-виховної роботи (Ю. Бойчук, Т. Євтухова, В. Засенко, М. Сварник, П. Таланчук, М. Шеремет); зарубіжний досвід шляхів і засобів соціальної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами (М. Айшервуд, М. Малофєєв, Г. Стангвік, Л. Шипіцина, Є. Ямбург).

Проблему педагогічної майстерності, рис педагога-майстра досліджували багато вітчизняних і зарубіжних учених. Проблеми сутності, змісту, структури педагогічної майстерності присвячені праці І. Зязюна, М. Кухарева, Ю. Кулюткіна, Н. Кузьміної.

Ш. Амонашвілі не дає чіткої дефініції педагогічної майстерності, але називає її основні риси: «Бути майстром педагогічної справи – це означає мати вихідну позицію..., яка є особистісно-гуманною; ... це яскрава особистість, мудра, чуйна, доброзичлива і принципова людина...» [1].

С. Гончаренко визначає педагогічну майстерність як характеристику високого рівня педагогічної діяльності. Критеріями педагогічної май-

стерності освітянина виступають такі ознаки його діяльності: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість [2].

На думку І. Підласого, сутність педагогічної майстерності – це своєрідний сплав особистої культури, знань і кругозору вчителя, його всебічної теоретичної підготовки з досконалим володінням прийомами навчання і виховання, педагогічною технікою і передовим досвідом [3].

Виклад основного матеріалу. Однією з найважливіших передумов успішного розвитку інклюзивної освіти є створення сприятливих, комфортних умов для дитини з особливими освітніми потребами. Провідна роль у цьому належить асистенту вчителя, який є посередником між дитиною з порушеннями психофізичного розвитку та іншими дітьми і дорослими в шкільному середовищі. У п. 14 Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого постановою КМУ від 15.08.2011 р. № 872, зазначається, що особистісно зорієнтоване спрямування навчально-виховного процесу забезпечує асистент учителя, який бере участь у розробленні та виконанні індивідуальних навчальних планів і програм, адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей із особливими освітніми потребами.

В Україні посада асистента вчителя нова. У 2010 році Міністерство праці та соціальної політики наказом Держспоживстандарту від 28.07.2010 р. № 3237 доповнило Класифікатор професій посадою асистента вчителя. Водночас, ця посада внесена до Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки від 06.12.2010 р. №1205, зареєстрованим у Міністерстві юстиції 22.12.2010 р. за №1308/18603 із розрахунку 0,5 ставки на клас. У зв'язку з цим виникло багато питань, пов'язаних із визначенням тижневого навантаження такого працівника та оплатою його праці.

Постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» не визначені умови та розмір оплати праці асистента вчителя, тому було рекомендовано вводити посади вихователів у загальноосвітні навчальні заклади з інклюзивним навчанням, які б виконували функції асистента вчителя з визначенням навантаження 30 год. Таке роз'яснення надано листом міністерства від 28.09.2012 р. №1/9-694 «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням».

На сьогодні дане питання залишається відкритим, адже Законом України від 05.06.2014 р. № 1324 «Про внесення змін до деяких законів

України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» внесено зміни в частину першу ст. 25 Закону України «Про загальну середню освіту», згідно з якою визначене тижневе навантаження асистента вчителя 25 год., що унеможливує забезпечення дітям з особливими освітніми потребами повноцінного педагогічного супроводу, а це, своєю чергою, негативно впливає на якість навчання. У зв'язку із непослідовністю запровадження даної зміни та недосконалою системою фінансування посада асистента вчителя вводиться лише в окремих загальноосвітніх навчальних закладах [4].

У Полтавській області у 2014–2015 н. р. нараховується 50,75 ст. асистента вчителя, функціонують 133 класи з інклюзивною формою навчання у 71 загальноосвітній школі (рис. 1, 2):

Рис. 1.

Рис. 2.

Асистент учителя виконує основні завдання, визначені у наказі Міністерства освіти і науки України від 01.06.2013 р. № 665 «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних і науково-педагогічних працівників навчальних закладів». А саме: адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами;

надає допомогу учням з особливими освітніми потребами в організації робочого місця; проводить спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, нахилів, інтересів і потреб; співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими освітніми потребами та беруть участь у розробленні індивідуальної програми розвитку; здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнів; стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їхньої участі у науковій, технічній, художній творчості; створює навчально-виховні ситуації, обстановку оптимізму та впевненості у своїх силах і майбутньому; оцінює виконання індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку учня.

Асистент учителя, перебуваючи значний час поряд з учнем, має змогу постійно спостерігати та аналізувати його діяльність у навчальному та позакласному середовищі. Доцільна фіксація таких даних, ведення щоденника спостережень із метою презентації результатів на засіданні консультативної групи під час ведення індивідуальної програми розвитку та індивідуального навчального плану дитини.

Важливою рисою особистості асистента вчителя є здатність до ефективної комунікації. У роботі з дитиною від асистента вчителя будуть потрібні терпіння, увага, спокій. Ще одна його якість – гнучкість і адаптивність, здатність виступати одночасно в декількох ролях: як серед дорослих (батьків і фахівців школи), так і серед дітей (учнів). Адже йому доводиться виконувати різні соціальні ролі – друг-наставник для підопічного, дорослий друг і помічник підопічного в дитячому колективі, член команди фахівців супроводу дитини, консультант для батьків дитини [5].

Асистент учителя – це «додаткова пара рук та очей» учителя, яка дуже важлива для належного проведення уроку та соціалізації дитини з особливими освітніми потребами в школі. Варто сприймати асистента вчителя не як «няньку для дитини», а як другого учителя у класі, який може викладати навчальний матеріал для всіх дітей на окремих етапах уроку чи перевіряти виконання завдань. Такий підхід поширений в американських школах, де два вчителі допомагають учитися всім дітям інклюзивного класу, а більшою мірою дитині з порушеннями психофізичного розвитку.

У нормативах Спілки вчителів провінції Нової Шотландії є розділ, у якому визначаються обов'язки асистента вчителя, що діляться на чотири категорії: допомога в навчанні; допомога у спостереженні; допомога в управлінні поведінкою і організація класу; канцелярська допомо-

га. Також у нормативах спілки зазначено список обов'язків, які не повинні передаватися асистентам учителів.

Асоціація вчителів Альберти (Канада) виробила низку положень щодо ролей асистента вчителя, серед яких визначають такі: асистент закріплюється за вчителем лише на його вимогу; асистент підзвітний вчителеві, за якими вони закріплені; вчитель, за яким закріплений асистент, призначає асистенту конкретні обов'язки; завдання, які вчитель ставить перед асистентом, не повинні включати роботу, за яку професійну відповідальність несе вчитель, наприклад, визначення навчальних потреб учня, вибір його навчальної програми чи оцінювання успішності учня [6].

Асистент вчителя інклюзивного класу повинен дотримуватися педагогічної етики, поважати гідність особистості дитини, володіти широким спектром прийомів організації корекційно-виховного процесу. І – що дуже важливо – любити і вірити у дитину. Як влучно підмітив це В. Сухомлинський, «... не бійтеся бути ласкавими». Доброта і Ласка – це не «сюсюкання» і не всепрощення, це – Людяність, так би мовити, серцевина гуманістичної педагогіки, для якої істина: людина людині. Педагогіка є сплавом ідей і гуманності, як слушно зазначив Василь Олександрович: «...це ідея людяності, помножена на доброту кожного вчителя як живої особистості, як неповторного людського серця з його радощами і горем» [7, с. 356].

Невід'ємною складовою педагогічної майстерності асистента вчителя є гуманістична спрямованість, яка передбачає гуманне ставлення до іншої людини, що ґрунтується на принципах толерантності, гідності, співчуття. В контексті роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку це означає усвідомлення того, що всі діти мають однакові права в суспільстві і всі потребують уваги до себе. Толерантність у шкільному колективі – це співробітництво, дух партнерства; готовність миритися з чужою думкою; прийняття іншого таким, яким він є; здатність поставити себе на місце іншого; визнання рівності інших; терпимість до чужих думок, відмова від домінування зла і насильства.

Разом з тим у гуманному ставленні до учнів з порушеннями психофізичного розвитку нічого спільного не повинно бути з практикою опікунства, заснованою на жалісливості, з практикою звільнення дітей від будь-яких труднощів, відгородження їх від усіх життєвих турбот і негараздів, усунення від виконання своїх обов'язків [8]. Якщо з ранніх років дитина з обмеженими можливостями постійно уникає розв'язання проблемних ситуацій, то в неї формується толерантність до свого становища. У свою чергу, толерантність виконує захисну функцію для психічного стану особистості, але й негативно впливає на її соціальну

активність, стає перепорою життєтворчості.

Ураховуючи викладене вище, перед сучасною системою післядипломної педагогічної освіти постає завдання підготувати педагогічних працівників різних спеціальностей до роботи на посаді асистента вчителя в умовах інклюзивної освіти. Така підготовка здійснюється на базі Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, починаючи з 2014 р., відповідно до розробленої професійної програми, затвердженої вченою радою інституту 19 грудня 2013 року № 7 та погодженої з Міністерством освіти і науки України. Програма складається з 5 модулів: I – «Філософські освіти XXI століття», II – «Теорія і практика вдосконалення педагогічної майстерності працівників освіти у системі підвищення кваліфікації», III – «Законодавство про освіту та охорона праці», IV – «Організаційно-педагогічні засади розвитку професійних компетентностей асистентів учителів загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням», V – «Інформаційно-комунікаційні технології у педагогічній діяльності». Мета програми полягає в удосконаленні педагогічної майстерності та розвитку посадово-функціональних компетентностей асистента вчителя у контексті реалізації державної освітньої політики з урахуванням принципів андрагогіки. Зміст тем модулів розкривається шляхом застосування сучасних інтерактивних форм і методів навчання. Викладання теоретичного матеріалу поєднується з практичним для забезпечення активної діяльності слухачів курсів та кращого засвоєння навчального матеріалу тем модулів.

Програма підвищення кваліфікації асистента вчителя враховує такі компоненти: методоло-

гічний, який має на меті сформувані розуміння методологічних проблем інклюзивної освіти; науково-теоретичний, який забезпечує знання теоретичних основ дефектології та суміжних із нею дисциплін; психолого-педагогічний, який ураховує знання досягнень психолого-педагогічних наук, нових освітніх технологій; спеціальний, який формує знання і вміння стосовно профільної діяльності асистента вчителя; практичний, спрямований на формування вмінь професійно використовувати корекційно-педагогічні методи і прийоми; методичний, що забезпечує необхідний рівень оволодіння методиками, технологіями та дидактичним інструментарієм.

Такий підхід дає можливість забезпечити розвиток посадово-функціональних компетентностей асистента вчителя та підвищити рівень його педагогічної майстерності.

Висновок. Отже, розвиток педагогічної майстерності вчителя є вирішальним фактором для успішного розвитку інклюзивної освіти і подальшої соціалізації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у суспільство.

Список використаних джерел

1. Амонашвили, Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества : кн. для учителя / Ш. А. Амонашвили. – Київ : Освіта, 1991. – С. 103.
2. Ягупов, В.В. Педагогіка: навч. посіб. / В.В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – С. 168.
3. Подласый, И.П. Педагогіка. Новый курс: учеб. для студ. пед. вузов: в 2 кн. / И.П. Подласый. – Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 1999. – С. 266–267.
4. Луценко, І. Правові аспекти запровадження інклюзивної освіти в Україні / Інна Луценко // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2014. – №4(72). – С. 13–14.
5. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : [зб. наук. праць / за ред. Засенко В. В, Колупаєва А. А.]. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – С. 223. – (Вип.5).
6. Асистент вчителя в інклюзивному класі: основні ролі та завдання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uad.exdat.com/docs/index-706876.html>
7. Сухомлинський, В. Вибрані твори в п'яти томах / Василь Сухомлинський. – Київ: Рад.шк., 1976. – 356 с.
8. Масунова, Л.П. Погляд на підготовку вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами / Л.П.Масунова // Початкова школа. – 2011. – №4. – С. 17.

Дата надходження авторського оригіналу до редакції : 10.03.2015

Калиниченко И.А. Формирование педагогического мастерства ассистента учителя в условиях инклюзивного образования.

А Рассматриваются особенности и главные предпосылки формирования педагогического мастерства ассистента учителя в условиях инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, педагогическое мастерство, гуманистическая направленность, ассистент учителя, дети с нарушениями психофизического развития.

Kalinichenko I.O. The formation of pedagogical skills of assistant teachers in conditions of inclusive education.

S The paper deals with the features and main prerequisites for formation of pedagogical skills of assistant teachers in conditions of inclusive education.

Key words: inclusive education, pedagogical skills, humanistic orientation, assistant teacher, children with disturbances of psychophysical development.